

Ukraine, including the complete clarification of the local subject of proof in cases of this category; 4) the principle of the minor suspect's awareness of what he is suspected of, as well as his rights and obligations, which are determined by his procedural status, which involves the mandatory explanation to each suspect of all components of his legal status in the proceedings. The ways of solving the facts of violations of the outlined principles are outlined, as well as the prospects of future scientific research are determined.

Keywords: criminal proceedings, defense party, juvenile suspect, legal status, defender, rights, duties, trial.

DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.83-93

УДК: 32.001:351.741

Комісаров О. Г., доктор юридичних наук, професор, заступник начальника факультету забезпечення державної безпеки з навчальної та наукової роботи Київського інституту Національної євхардії України (м. Київ, Україна)

e-mail: tsp1dduvs@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7865-0447>

Гаман І. Г., старший офіцер відділу з питань запобігання та виявлення корупції Головного управління Національної євхардії України (м. Київ, Україна)

e-mail: irinagaman@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0008-9136-0883>

СПІВВІДНОШЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО Й ІНФОРМАЦІЙНОГО ЕКСТРЕМІЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ДОСВІД ПРОТИДІЇ

У статті комплексну оцінку співвідношення насильницького й інформаційного екстремізму надано на основі розгляду проблеми розвитку в окремих інформаційних й інших соціальних спільнотах цього явища. Наголошено на складності екстремізму, історичній мінливості та численності його варіантів, ідеологічній насиченості, малодослідженості, зосередженості на забороні окремих видів, форм і способів насильницької політичної діяльності, а також визначенні способів захисту окремих об'єктів від екстремістських посягань. Акцентовано увагу на національному підході встановлення заборони насильницького екстремізму, пов'язуючи його з явищами тероризму, расизму, ксенофобії тощо.

Критерії віднесення екстремістської поведінки до «насильницької» узагальнено на прикладі країн-членів ЄС, окремих міжнародних безпекових організацій та ООН. Зроблено висновки, що, вирішуючи питання забезпечення національної чи міжнародної безпеки, окремі безпекові інституції мають будувати власні заходи запобігання та протидії насильницькому екстремізму на його найширшому тлумаченні, припущеннях настання тяжких наслідків від дій особи-екстреміста, а також стратегії «пом'якшення насильницького екстремізму» за допомогою непримусових заходів.

Як засіб реалізації загальних принципів «Програмування посилення стійкості проти насильницького екстремізму», які проголошені Європейською комісією, запропоновано складовим сектору безпеки і оборони України врахувати принципи та політики ЄС, здійснюючи заходи із забезпечення національної безпеки й одночасно

інтегруючись у суспільно-політичні інституції ЄС та НАТО, а також стан розвитку й наявний правовий режим обмеження інформаційно-правових відносин засобами забезпечення національної безпеки. Наведені основи співвідношення насильницького й інформаційного екстремізму в протидії кожному з них вбачаються основою прийняття базового Закону України «Про протидію екстремізму».

Ключові слова: екстремізм, насильницький екстремізм, інформаційний екстремізм, ідеологія, крайність, криза, насилля.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проникнення в суспільну практику такого загрозливого явища, як екстремізм та його розвиток в окремих інформаційних й інших соціальних спільнотах, обумовлена тією нестабільністю безпекової, політичної ситуації та економічного зростання й інших характеристик, за якими визначають розвиток суспільства та до якої здатні привести різкі радикальні зміни «настрою» значної кількості населення, розповсюдження в його середовищі революційних або деструктивних ідей і переконань. Подібний стан чинне безпекове законодавство називає «кризовою ситуацією» [1; 2], або «кризовою ситуацією, що загрожує національній безпеці» [3].

Значні міграційні процеси, історія формування та розвитку ментальності більшості населення України, багатовікове співіснування на її території різних народностей, а також практично безконфліктний розвиток різних релігійних течій і конфесій, з одного боку, свідчать про відсутність підстав для розповсюдження екстремістських поглядів, але, з іншого, указують на те, що відсутність насильницьких проявів («екстремізму на поверхні») не виключає його активний розвиток в інформаційному просторі, медіасередовищі, продукування екстремістських ідей та їх розповсюдження інформаційними мережами, що згодом формує і відповідну модель поведінки.

Протидії явищу екстремізму приділяється достатньо велика увага в сучасній науці, проблеми, пов'язані з даним явищем, активно обговорюються політологами, соціологами, фахівцями в галузі національної безпеки, у засобах масової інформації. Проте, через складність самого явища екстремізму, історичну мінливість і численність його варіантів, а також ідеологічну насиченість воно залишається малодослідженим, а більшість дослідників зосереджують свої зусилля на забороні окремих видів, форм і способів суспільної, як правило, насильницької політичної діяльності шляхом їх віднесення до екстремістських, а також визначенні способів захисту поодиноких об'єктів від екстремістських насильницьких посягань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням екстремізму та протидії йому присвячені праці багатьох вітчизняних учених сучасності, серед яких С. В. Белай, В. М. Бесчастний, С. С. Вітвіцький, В. Д. Гожій, Б. М. Кравченко, Є. С. Назимко, М. О. Семенишин, В. І. Тимошенко, В. В. Шаблистий, І. Р. Шинкаренко, Р. А. Халілев та інші. Загалом, об'єднує праці всіх перелічених науковців саме визначення екстремізму, з огляду на національну правову доктрину. Проте, сучасна безпекова ситуація та досвід протидії Європейських країн загрозам, що утворює екстремістський тип поведінки, а також зобов'язання його поширення на національне законодавство, зважаючи на умови Угоди про

асоціацію з ЄС, вимагають переглянути як подібні тлумачення сутності категорії «екстремізм», визначення відповідного поняття, так і теоретико-методологічні шляхи побудови засобів аналізу й запровадження досвіду окремих країн у протидії інформаційному та насильницькому екстремізму.

Формулювання цілей. З огляду на викладене, теоретично виправданим і практично необхідним є здійснення комплексної оцінки співвідношення насильницького й інформаційного екстремізму, що, своєю чергою, становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Насильницький екстремізм вважається загрозою миру й толерантності. Недостатньо протидіяти цьому, ми повинні цьому запобігти. Оскільки ніхто не народжується насильницьким екстремістом, його створюють і підживлюють. Розб'ювання процесу радикалізації має розпочатися із загального діалогу та підвищення рівня правосвідомості, поваги до прав людини й верховенства права.

Визначаючи важливість проблеми протидії розповсюдженню екстремізму та пов'язуючи його з такими явищами, як тероризм, расизм, ксенофобія, ООН, Рада Європи й інші міждержавні утворення та організації, а також більшість країн світу, у тому числі й Україна, щодо них сформуливали власні стратегічні підходи. В основі національного підходу є заборона такої діяльності. Так, відповідно до ст. 17 Конституції України, «на території України забороняється створення і функціонування будь-яких озброєних формувань, не передбачених законом», згідно зі ст. 37, «створення і діяльність політичних партій і громадських організацій, програмні цілі або дії яких направлені на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються» [4]. У межах цього Кримінальний кодекс України встановлює покарання за злочини, пов'язані з можливими проявами екстремізму, а саме у: розділі 1 «Злочини проти основ національної безпеки України», розділі 9 «Злочини проти громадської безпеки», розділі 20 «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Аналіз складу кожного злочину з цієї групи свідчить, що основою групування є не наявність у злочинця бажання протиставити себе державі та її інститутам, а усвідомлення міждержавного, публічного характеру його дій, бажання набути політичних або релігійних «дивідендів» тощо. Причому, зосереджуючи свою увагу переважно на об'єкті посягання та лише у випадку вчинення терористичного акту чи групових порушень правопорядку, способі вчинення злочину, законодавець менш виважено підходить до інших складових. Так, наприклад, спосіб, до якого вдається злочинець та мотив його дій у більшості злочинів цієї групи є подібними до відповідних елементів складу такого злочину як «Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда» (ст. 283), віднесеного до розділу 11 «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту». Автори науково-практичного комен-

таря до Кримінального кодексу України при тому визначають, що його обов'язковими ознаками є: а) самовільність, яка означає, що такі дії вчинено без розпорядження працівника залізниці, який вправі приймати рішення про зупинення поїзда; б) відсутність нагальної потреби, тобто обстановки, за якої негайне зупинення поїзда є єдиною можливістю уникнення заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людей або великої матеріальної шкоди. При всьому особа не діє в умовах крайньої необхідності: створюючи загрозу безпеці руху чи експлуатації залізничного транспорту, вона не усуває ще більшу небезпеку» [5].

Розуміння та погляди на «наси́льницький екстремі́зм» можуть також відрізнятися: ані Європейський Союз, ані ООН досі не сформували єдиних критеріїв віднесення екстремістської поведінки до «наси́льницької». Зокрема, ОБСЄ звертає увагу, що така діяльність «загалом стосується актів насильства, які виправдані або пов'язані з екстремістською релігійною, соціальною чи політичною ідеологією. Концепція наси́льницького екстремі́зму є ширшою, ніж тероризм, оскільки вона допускає будь-який вид насильства, якщо його мотивація вважається екстремістською» [6, с. 19].

Зважаючи на це, можна зробити припущення, що зведення в національному законодавстві значення екстремізму до антидержавної чи антисупільної діяльності, здійснюване без урахування комунікативного впливу, в умовах відкритого інформаційного суспільства призведе до «повернення» внутрішньої структури екстремізму до такої (комунікативної) складової, через що можливим стає мотивація до «приховування» відповідних ідей і настроїв у віртуальному середовищі із подальшим їх виходом назовні вже у вигляді наси́льницьких дій й загальнокримінальних злочинів, скоюваних, наприклад, неповнолітніми в навчальних закладах.

Широкий характер проявів наси́льницького екстремі́зму вимагає також більш диференційованої відповіді, ніж антитерористичні заходи. Водночас, як останні зосереджуються переважно на затриманні (ліквідації) чи переслідуванні тих, хто вже бере участь у терористичній діяльності, зусилля із запобігання чи протидії наси́льницькому екстремі́зму спрямовані на вжиття заходів до того, як особа буде залучена до актів такої діяльності, але вже виявила схильність до неї актами власної екстремістської поведінки. За позицією ОБСЄ, «... це може включати втручання, щоб запобігти процесу радикалізації, дії для вирішення структурних економічних або соціальних викликів, які можуть розпалити невдоволення, або допомогу громадам, які прагнуть протистояти екстремізму та боротися з його основними факторами» [6]. Отже, слід врахувати, що, вирішуючи більш загальні питання забезпечення національної чи міжнародної безпеки, окремі безпекові інституції мають будувати власні заходи запобігання та протидії наси́льницькому екстремі́зму на його найширшому тлумаченні, припущення настання тяжких наслідків від дій особи-екстреміста, а також стратегії «пом'якшення наси́льницького екстремі́зму» за допомогою непримусових заходів, які об'єднані метою «боротися з рушіями наси́льницького екстремі́зму» [6].

Завдяки переходу до інформаційного суспільства та фактичному розділенню останнього на окремі інформаційні спільноти, відбувається поступове

зникнення образу «професійного насильницького екстремізму», який керується ідеологією і прагненням до національного звільнення та діє, відповідно до певної політичної мети, і фінансується окремими групами чи урядами «ворожих» країн. Так виникає новий тип – «активістський». Як зазначає А. Ю. Брегеда, «професійний» екстремізм проявляється в різних формах: екстремізм політичний, націоналістичний, релігійний, екологічний [7]. О. Б. Фельдман, ще в межах проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення відповідальності за прояви екстремізму, ксенофобії, антисемітизму, расової і релігійної нетерпимості)» (2008 рік), разом із зазначеними виділяв також культурний, економічний, соціальний та генетичний екстремізм, указуючи на те, що причиною кожного з його видів є екстремальність мислення окремих груп населення, яка виявляється переважно як спосіб розв'язання складних проблем шляхом радикально простих крайнощів [8].

Отже, протидія насильницькому екстремізму в сучасних умовах має на меті визначити «фактори підштовхування» (структурні соціально-економічні умови, які можуть «підштовхувати» людей до радикалізації), та «фактори притягування» (аспекти екстремістських груп, що можуть здаватися привабливими), котрі можуть спонукати людину до участі в такій діяльності. Між тим, у фаховій науковій літературі, особливо авторів із країн-учасників НАТО чи ЄС, розповсюдженою є «ліберальна позиція», яка дозволяє розгляд «персонального спонукання» особи до насильницького екстремізму, відповідних причинно-наслідкових зв'язків. Зокрема, М. Рансторп та П. Хайленгрін вказували, що «немає єдиної причини або шляху до радикалізації та насильницького екстремізму – радше шлях до насильницького екстремізму слід розглядати як калейдоскоп факторів, що створює нескінченні індивідуальні комбінації» [9].

Таким чином, основою «професійного насильницького екстремізму» залишається, у будь-якому з його проявів, масовість виявлення протестного мислення або публічне приєднання до протестної ідеології, які мають місце під час проведення окремих масових заходів та забезпечуються широким використанням витонченої демагогії. На відміну від «професійного», інформаційний екстремізм не вимагає масовості, його носій – окрема людина з екстремальним мисленням, яка, завдяки впливові інформаційного ліберального середовища, на базі власного рівня знань та освіти сформувала оригінальний набір способів розв'язання складних суспільних проблем та має можливість швидко й анонімно його розповсюдити, фактично створивши навколо цього інформаційну спільноту екстремістського характеру. Слід звернути увагу також і на той факт, що, на відміну від «професійного», інформаційний екстремізм не проявляється в громадських місцях, а його носії не обов'язково мають перебувати на тій території, проблеми якої «вирішуються».

Проникнення насильницького екстремізму в інформаційний простір вимагає його розгляду в максимально широкому розумінні, починаючи з етимології самого поняття «екстремізм». Як зазначають автори Словника іншомовних слів, термін «екстремізм» має латинське походження та в буквальному перекладі

означає «крайність, схильність до крайніх поглядів і дій» [10]. Сучасне розуміння терміна «екстремізм» сформувалося в середині ХХ ст. як реалізація крайніх поглядів у вигляді спланованих чи спонтанних експресивних заходів. Слід зауважити, що, незважаючи на охоплення сучасним визначенням широкого кола суспільних відносин, воно містить вказівку належності до політичної сфери [11, с. 342] і не включає вказівки на можливість юридичної відповідальності або будь-яких інших правових наслідків такої прихильності.

Загалом, незважаючи на численні спроби надати визначення та здійснити правову оцінку екстремізму у його найширшому розумінні, єдиного підходу на сьогодні не вироблено. Аналізуючи зазначену проблему, П. Колеман та А. Бартолі у своїй роботі «Addressing Extremism» зазначають, що останній є непротиставним явищем, складність якого важко віднайти та усвідомити. При всьому вказані автори звертають увагу й на те, що легшим є спрощення поняття екстремізму шляхом його визначення як діяльності окремої особи (системи поглядів, які відображають почуття, певні дії, стратегії), яка є далекою від загальноприйнятих норм [12].

Ґрунтуючись на «насилницькому» світосприйнятті суб'єктом інформаційного екстремізму, у кожному з його проявів може стати як одна людина, так і ціла інформаційна спільнота, що вихована на «заохлопванні» технічністю екстремістських методів розв'язання проблемних ситуацій: 1) функція «коментарі», що включена до повідомлень та статей, розміщених на інформаційних ресурсах, використовується переважно для демонстрації некоректних емоцій; 2) окремі теми й сюжети відверто провокують читача; 3) основні змістовні платформи розбудовані за регіональними ознаками та відрізняються різновекторністю ненависті; 4) масові інтернет-аудиторії виявляють нездатність до раціональної поведінки та взаємоповаги під час обміну думками [13].

Зважаючи на виявлену складну сукупність причин, звернемо увагу на програму ЄС «P/CVE STRIVE» («Посилення стійкості проти насильницького екстремізму») та інші програми ЄС, які використовують багатогранний підхід, фінансуючи проекти у сферах: 1). «Освіта» (освітні програми посилення стійкості проти насильницького екстремізму можуть приймати різні форми – від навчання про тривожні ознаки радикалізації до просування цінностей толерантності та різноманітності як оплоту проти екстремізму); 2). «Спроможність ЗМІ» (працюючи з місцевими журналістами та ЗМІ, програми можуть покращити розуміння стійкості проти насильницького екстремізму та заохочувати всеосяжне, неупереджене звітування); 3). «Розширення прав і можливостей жінок» (безпосереднє спілкування з жінками для підвищення їхньої здатності розв'язувати проблему, може бути особливо корисним, враховуючи центральну, але часто складну роль, яку вони можуть відігравати в цьому); 4). «Робота з молоддю» (оскільки молоді люди можуть бути особливо сприйнятливими до рекрутерів насильницького екстремізму, такі програми, як наставництво та навчання життєвим навичкам, можуть допомогти особистому розвитку й дати нове відчуття руху та впевненість у собі); 5). «Соціально-економічна інтеграція» (програми, спрямовані на відкриття нових економічних перспектив у неблагополучних

регіонах, можуть допомогти людям розвинути навички для визначення власного майбутнього, пропонуючи нові можливості); 6). «Розвиток потенціалу управління» (надаючи підтримку та навчання державним й іншим установам, програми розвитку потенціалу можуть надати їм навички, знання та розуміння, необхідні для участі в ефективній протидії насильницькому екстремізму); 7). «Правосуддя перехідного періоду» (підтримка розділених громад у виправленні несправедливості та вирішенні триваючих конфліктів може допомогти зменшити напругу, яка інакше може перерости в насильство); 8). «Міжобщинна діяльність» (ініціативи з об'єднання різних спільнот через міжконфесійний діалог чи просту спортивну гру можуть бути ефективними для сприяння взаєморозумінню між групами) [14].

З огляду на зазначене вище, слід розробляти ефективні способи протидії екстремізму в інформаційному просторі загалом та формуванню екстремістських інформаційних спільнот, зокрема, у першу чергу, шляхом усунення ціннісної кризи сучасного суспільства, вироблення та нормативного закріплення нових стандартів життєдіяльності, правил безпеки й комунікації. Сприймаючи як об'єктивну реальність перевагу екстремістських спільнот у швидкості формування й розповсюдження «нових ідей», а також впевненість носіїв екстремальної думки в їх особливій популярності, правоохоронна система має пересмислити власну систему антиекстремістських цінностей закріпивши її постулати у свідомості пересічних громадян засобами сучасних ЗМІ за підтримки ідеологічної сфери держави і національної інформаційної правової політики.

Доцільно звернути увагу й на загальні принципи «Програмування посилення стійкості проти насильницького екстремізму», які проголошені Європейською комісією, а саме: 1). «На основі доказів» (базування на об'єктивних дослідженнях, базах знань щодо запобігання насильницькому екстремізму); 2). «Не зашкодь і зроби максимум користі» (втручання має гарантувати не порушення прав людини, зменшення розбіжностей між громадами та інституціями, відсутності посилення впливу на них); 3) «Адаптованість до місцевого контексту» (відсутність універсальних рішень проти насильницького екстремізму, необхідність урахування місцевого контексту та його особливостей); 4). «Загально-суспільний підхід» (широкого спектру суб'єктів, окрім традиційних правоохоронних органів і суб'єктів безпеки, – від громадянського суспільства та державних установ до компаній і провідних діячів у місцевих громадах, що залучаються) [15].

Висновки. Здійснюючи заходи із забезпечення національної безпеки й одночасно інтегруючись у суспільно-політичні інституції ЄС та НАТО, сектор безпеки і оборони України має врахувати наведені принципи та політику ЄС, а також стан розвитку й наявний правовий режим обмеження інформаційно-правових відносин засобами забезпечення національної безпеки.

Вирішуючи завдання нашого дослідження, зазначимо, що обидва співвіднесені нами явища (дії) є забороненими, а за їх вчинення передбачена кримінальна та адміністративна відповідальність. Водночас чинне законодавство не мі-

стити єдиних критеріїв віднесення екстремістської поведінки до «насильницької», що відображається в розгляді насильницького екстремізму як явища «територіального», а інформаційного – «екстериторіального». Відмінностями також є: наявність стратегії «пом'якшення» насильницького екстремізму за допомогою непримусових заходів, на відміну від стратегії застосування примусу (санкцій) до носіїв інформаційного екстремізму; визначення «факторів підштовхування» для насильницького екстремізму та «факторів притягування» для інформаційного екстремізму; «масовості» насильницького екстремізму, на відміну від поширення інформаційного екстремізму окремою людиною з екстремальним мисленням, яка, завдяки впливові інформаційного ліберального середовища, на базі власного рівня знань та освіти сформувала оригінальний набір способів розв'язання складних суспільних проблем та має можливість швидко й анонімно його розповсюдити, фактично створивши навколо цього інформаційну спільноту екстремістського характеру.

Наведені основи співвідношення насильницького й інформаційного екстремізму в протидії кожному з них повинні бути враховані при прийнятті базового Закону України «Про протидію екстремізму», а також внесенні змін та доповнень до інформаційного законодавства.

Перспективами подальших досліджень є одночасно аналіз досвіду країн-членів ЄС і НАТО із протидії насильницькому та інформаційному екстремізму, напрацювання механізмів його імплементації в національне законодавство, а також відповідного закону доктрини протидії проявам екстремізму, що загрожують національній безпеці України, у межах проєкту.

Використані джерела:

1. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр?find=1&text=криз#w1_1. (дата звернення: 28.04.2024)

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС, Євратом) 2018/1046 від 18 липня 2018 року про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету Союзу, про внесення змін до регламентів (ЄС) № 1296/2013, (ЄС) № 1301/2013, (ЄС) № 1303/2013, (ЄС) № 1304/2013, (ЄС) № 1309/2013, (ЄС) № 1316/2013, (ЄС) № 223/2014, (ЄС) № 283/2014 та Рішення № 541/2014/ЄС та про скасування Регламенту (ЄС, Євратом) № 966/2012: Регламент *Європейського Союзу* від 18.07.2018 № 2018/1046. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_025-18/ed20180718#n292. (дата звернення: 28.04.2024)

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (дата звернення: 28.04.2024)

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1 Спец. вип. Ст. 15. (дата звернення: 28.04.2024)

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. URL : <http://pravoznavec.com.ua/books/162/12341/28/#chapter>.

6. Ministerial declaration on preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism. mc.doc/4/15. Organization for Security and Cooperation in Europe. 4 December 2015. Ministerial Council. Belgrade. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/e/212041.pdf>.

7. Брегеда А. Ю. Основи політології : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2000. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5465.html>.

8. Фельдман О. Потенціал екстремізму в Україні: менше знаєш – краще спиши?! URL : http://www.ihrpex.org/uk/article/117/potensial_ekstremizmu_v_ukrajini_men_she_znajesh_krasche_spysh.

9. Ranstorp Magnus, Hyllengren Peder. Förebyggande av våldsbejakande extremism I tredjeland. Шведський університет оборони, 2013. URL : <https://fhs.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A622395&dsid=2130>.

10. ЕКСТРЕМІЗМ: Словник іншомовних слів. URL : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=13403>.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.

12. Coleman P. T., Bartoli A. Addressing Extremism. URL : http://www.tc.columbia.edu/i/a/document/9386_WhitePaper_2_Extremism_030809.pdf.

13. Фельдман О. Б. Кібер-ненависть: над-індивідуальна свобода чи звичайний екстремізм? URL : http://www.ihrpex.org/uk/article/130/kiber-nenavyst_nad-individualna_svboda_chy_zvyčajnyj_ekstremizm.

14. Висновки Ради – Запобігання та протидія тероризму та насильницькому екстремізму: Рада ухвалює висновки щодо зовнішньої діяльності ЄС, 2020. URL : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/06/16/preventing-and-countering-terrorism-and-violent-extremism-council-adopts-conclusions-on-eu-external-action/>.

15. Повідомлення Комісії – Програма боротьби з тероризмом для ЄС: передбачити, запобігти, захистити, реагувати, 2020. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0795&qid=1631885972581>.

References:

1. Pro Radu natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.03.1998 № 183/98-VR. (1998) N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-vr?find=1&text=kryz#w1_1. [in Ukrainian].

2. Rehlament Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS, Yevratom) 2018/1046 vid 18 lypnia 2018 roku pro finansovi pravyla, shcho zastosovuiutsia do zahalnoho biudzhetu Soiuzu, pro vnesennia zmin do rehlamentiv (IeS) № 1296/2013, (IeS) № 1301/2013, (IeS) № 1303/2013, (IeS) № 1304/2013, (IeS) № 1309/2013, (IeS) № 1316/2013, (IeS) № 223/2014, (IeS) № 283/2014 ta Rishennia № 541/2014/IeS ta pro skasuvannia Rehlamentu (IeS, Yevratom) № 966/2012: Rehlament Yevropeiskoho Soiuzu vid 18.07.2018 № 2018/1046. (2018) N. p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_025-18/ed20180718#n292. [in Ukrainian].

3. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. (2018) N. p URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukrainian].

4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. (2010) N. p. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*. Spets. vyp. - *Official Gazette of Ukraine*, 72/1, 15. [in Ukrainian].

5. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. N. d. N. p. URL : <http://pravoznavec.com.ua/books/162/12341/28/#chapter>. [in Ukrainian].

6. Ministerial declaration on preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism. mc.doc/4/15. Organization for Security and Cooperation in Europe. 4 December 2015. (2015) Ministerial Council. Belgrade. N. p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/e/212041.pdf>. [in English].

7. Breheda, A. Yu. (2000) *Osnovy politolohii : navchalnyi posibnyk*. Kyiv : KNEU. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5465.html>. [in Ukrainian].

8. Feldman, O. Potensial ekstremizmu v Ukraini: menshe znaiesh – krashche spysh?! N. p. URL : http://www.ihrpex.org/uk/article/117/potensial_ekstremizmu_v_ukrajini_menshe_znajesh_krasche_spysh. [in Ukrainian].

9. Ranstorp Magnus, Hyllengren Peder. Förebyggande av våldsbekämpande extremism I tredjeland. (2013) Shvedskiyi universytet oborony. URL : <https://fhs.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A622395&dsid=2130>. [in Swedish].

10. EKSTREMIZM: Slovnyk inshomovnykh sliv. N. d. N. p. URL : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=13403>. [in Ukrainian].

11. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) Kyiv; Irpin: VTF "Perun". [in Ukrainian].

12. Coleman, P. T., Bartoli, A. (N. d.) Addressing Extremism. N. p. URL : http://www.tc.columbia.edu/i/a/document/9386_WhitePaper_2_Extremism_030809.pdf. [in English].

13. Feldman, O. B. (N. d.) Kiber-nenavyst: nad-indyvidualna svoboda chy zvychainyi ekstremizm? N. p. URL : http://www.ihrpex.org/uk/article/130/kiber-nenavyst_nad-indyvidualna_svoboda_chy_zvychainyj_ekstremizm. [in Ukrainian].

14. Vysnovky Rady – Zapobihannya ta protydiia teroryzmu ta nasylnytskomu ekstremizmu: Rada ukhvaliue vysnovky shchodo zovnishnoi diialnosti YeS (2020). N. p. URL : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/06/16/preventing-and-counteracting-terrorism-and-violent-extremism-council-adopts-conclusions-on-eu-external-action/>. [in Ukrainian].

15. Povidomlennia Komisii – Prohrama borotby z teroryzmom dlia YeS: peredbachyty, zapobihy, zakhystyty, reahuvaty (2020). N. p. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXI/?uri=CELEX%3A52020DC0795&qid=1631885972581>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 30.04.2024

***Komisarov O.,** Doctor of legal sciences, Professor, Deputy Head of the Faculty of State Security from educational and scientific work of the Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

***Haman I.,** Senior officer of the Department for Prevention and Detection of Corruption of the Main Directorate of the National Guard of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

THE RELATIONSHIP BETWEEN VIOLENT AND INFORMATIONAL EXTREMISM: THEORETICAL BASICS AND EXPERIENCE OF COUNTERMEASURE

The article provides a comprehensive assessment of the correlation between violent and informational extremism based on the consideration of the problem of the development of this phenomenon in certain information and other social communities. The author emphasizes the complexity of extremism, historical variability and numerous variants, ideological saturation, lack of research, focus on the prohibition of certain types, forms and methods of violent political activity, as well as the identification of ways to protect certain objects from extremist attacks. The author emphasizes the national approach to the prohibition of violent extremism, linking it to the phenomena of terrorism, racism, xenophobia, etc.

The criteria for classifying extremist behavior as "violent" are summarized on the example of EU member states, certain international security organizations and the UN. It is

concluded that when addressing the issue of national or international security, individual security institutions should base their own measures to prevent and counter violent extremism on its broadest interpretation, assumptions of serious consequences of the actions of an extremist, and the strategy of "mitigating violent extremism" through non-coercive measures.

As a means of implementing the general principles of the "Programming for Resilience against Violent Extremism" proclaimed by the European Commission, the author suggests that the components of the security and defense sector of Ukraine should take into account the EU principles and policies, while implementing measures to ensure national security and at the same time integrating into the socio-political institutions of the EU and NATO, as well as the state of development and the existing legal regime for limiting information and legal relations by means of ensuring national security. The author sees the above-mentioned principles of correlation between violent and informational extremism in countering each of them as the basis for the adoption of the basic Law of Ukraine "On Countering Extremism".

Keywords: extremism, violent extremism, information extremism, ideology, extremity, crisis, violence.

DOI: 10.33766/2786-9156.106.2.93-106

УДК: 343.98

Кувшинов О. Д., аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна).

e-mail: okuvshynov@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3022-3338>

ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЇНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті досліджено правове регулювання та судово-слідча практика використання висновку спеціаліста як форми спеціальних знань у кримінальному провадженні. Зазначено, що положення про висновок спеціаліста були внесені до КПК України у 2018 році та набули чинності в 2020. Проаналізовано правове регулювання такого процесуального джерела доказів. Визначено, що законодавство не містить визначення висновку спеціаліста, конкретних вимог до його змісту, процедури його отримання, вимог до спеціаліста, який надає висновок тощо. Вивчено думки вітчизняних науковців з приводу висновку спеціаліста в кримінальному провадженні. Констатовано, що наукова спільнота сприйняла описані новели КПК України досить негативно.

Наголошено, що правозастосовна практика все ж знайшла способи використання висновків спеціаліста в доказуванні у кримінальному провадженні. Найчастіше такі процесуальні джерела доказів використовуються під час досудового розслідування й судового розгляду діянь, передбачених ч. 1 ст. 111-1, ст. 125, 126, 436-2 КК України. З'ясовано, що місцеві суди дають таким документам різну оцінку: в одних